

AZ ORSZÁGOS NEMZETI KLUB KIADVÁNYAI
64

A STATÁRIUM

Dr. MENDELÉNYI LÁSZLÓ
ELŐADÁSA
AZ ORSZÁGOS NEMZETI KLUBBAN
1942. DECEMBER 9-ÉN.

Ára : 1 50 P

BUDAPEST, 1943.

I.

„A jogrendet és a jogbiztonságot, az ember jogainak szabad gyakorlatát, az ember életéi, testi épségét, becsületét, szabadságát és vagyónát: a jó és pártatlan igazságszolgáltatás biztosítja.“ Ezekkel a szavakkal kezdődő előszavával látta el Radocsay igazságügyminiszter úr dr. Csánk Béla miniszteri tanácsos nagyértékű tanulmányát a bírói függetlenségről.

Az igazságszolgáltatás a jogállam alapja, „sine qua régna consistera non possunt“; „az igazság és a dicséretes s Istennek tetsző törvénykezés az ország fenntartásának legfőbb eszköze.“ Ezekkel a megállapításokkal kezdődik maga a tanulmány.

Ennek a jó és dicséretes igazságszolgáltatásnak fő elvei és egyúttal biztosítékai a bírói függetlenség után elsősorban az alaki jogban: a rendes bűnvádi eljárásban vannak lefektetve.

Melyek ennek az eljárásnak a vezérelvei? Az elsőt, mint egyúttal alkotmányjogi biztosítékot már az 1869:IV. te. 20. §-a állapítja meg: „senkit illetékes bírójától elvonni nem szabad.“ A második a *nulla poena sine lege* tétel, mely úgy a Btk., mint a Bp. 1. §-aiban van kimondva akként, hogy büntett miatt senki sem büntethető más büntetéssel, mint amelyet arra elkövetése előtt a törvény megállapított s mint amelyet bírói hatalommal törvényesen felruházott hatóság törvényesen eljárva kimondott. További biztosítékok az *ügynek a főtárgyalásra kellő előkészítése* nyomozás, vagy vizsgálat útján, melynek folyamán a terhelttel közlendő a vád, hogy azzal szemben kellően védekezhessék, *védőt választhat* az eljárás bármely szakában. A vádirat a terhelttel közlendő, aki arra kifogásokat, észrevételeket tehet. A főtárgyalásra a vádlott akként idézendő meg, hogy az idéző levélnek kézbesítése és a főtárgyalás határnapja közé legalább 8 napi időköz essék. Maga a *főtárgyalás körül van bástyázva* a legaprólékosabb alaki szabályokkal, az ügy feleljenlőség itt érvényesül úgyszólván 100% erejéig. A főtárgyalás tartama, az elnapolások lehetősége korlátozva nincs, az ítélet ellen *mindig van perorvoslatnak helye* s ha végül a

marasztaló ítélet jogerős lesz. van helye újrafelvételnek, kegyelemnek s ha mindez eredményre nem vezet: a szabadságvesztés büntetés elhalasztásának vagy félbeszakításának.

Nos hát mindezek a garanciák a rögtönbíráskodási eljárásban úgyszólván teljesen hiányoznak s az igazságszolgáltatás pallosa szinte minden előkészület nélkül, váratlanul sújt le a tettesre s az ítélet ellen, mely rendszerint csak halálra szólhat, nincs apelláta.

Csak természetes, hogy az ityen, szinte a büntető igazságszolgáltatás primitív korát és módját felidéző intézmény alkalmazására minden jogállam csak kényszerítő körülmények, hogy úgy mondjam, végszükség okából szánja el magát s így természetes, hogy ez nálunk egy par excellence jogásznemzetnél sem történt soha könnyelműen, indokoltság nélkül.

Ahhoz, hogy a ma nálunk érvényes statárium lényegét, jelentőségét kellően fogjuk fel és értékeljük, szükséges — de jog- és kortörténeti szempontból igen érdekes is — bogy rövid történeti visszapillantást vessünk ezen intézménynek eredetére és fejlődésére.

II.

1. A statárium első nyomát az ú. n. Josefikus Codexben, II. József német római császár, a kalapos király 1787-ben kiadott és hazánkra is külön pátenssel ráoktrojált Büntetőtörvényének 20. §-ában találjuk. II. József az ú. n. felvilágosodott abszolútizmus képviselője, ezenfelül nagy humanista, vagy tán inkább álhumanista volt, aki a halálbüntetést eltörölte s helyébe a tán még szörnyűbb dunai gályarabságot hozta be. A Codex 20. §-a következőleg szól:

„A halálnak büntetése azokon a vétkeken felül, melyekről a Törvény szerint álló ítéletet (judicium statárium) kell tartani, helyt ezentől ne talállyon. Azokban az esetekben pedig, ahol álló ítéletet kell tartani, az ístráng rendeltetik egyedül halálos büntetésnek. Az erre ítéltett gonosztevő felakasztatni, megfojtatni és a szokott temetéstől el fog tiltatni. A gonosztevőnek teste az utánn minekutánna például a népnek 12 óráig függöti, minden pompa vagy kísérés nélkül takarítasson a földbe, ahol lehet az akasztófa mellett.“

2. A következő törvényes nyom I. Ferenc király 1808. évi VI. dekrétuma, melynek 17. §-a összeesküvés és lázadás, fegyveres kézzel elkövetett rablás, fosztogatás stb. eseteiben a *közbiztonság fenntartása okából* rögtönítélőbíráóság alakítását rendeli el.

Ennek a rögtönítélő — másnéven nyombanítélőhatalmú, talponálló ;— bíróságnak eljárási szabályait a királytól nyert felhatalmazás

alapján a nádor, illetve helytartótanács által 1813. évi január 29-én kitadott „Norma relata ad exercitium iuris statarii“ tartalmazta, mely — kisebb módosításokkal — 1841-ig volt hatályban. Ennek a Norma- \nak részletes ismertetését — az idő rövidsége miatt — mellőzöm s csupán azt említem meg, hogy az 1831—1841. évekre vonatkozó statisztikai adatok szerint ezen idő alatt évente az egész országban átlag 10 egyént ítél halálra a rögtönbíróság.

Ugyanezen idő alatt Debrecenben is működött a rögtönbíróság s ez elé is évente átlag 10 ügy került, de a bíróság egyik ügyben sem hozott halálos ítéletet (úgy látszik a címések irtóztak a halálbüntetés kiszabásától). Hasonló lehetett a statáriumellenes hangulat Borsod-megyében, ahol az 1841/1842. évi nagy éhínség alkalmából indítvány érkezett a vármegyéhez, hogy kérjenek statáriális jogot József nádortól, de a közgyűlésen megjelent Szemere Bertalan főszolgabíró ellenzte a fölterjesztést azzal, hogy nem az elrettentés, hanem a megélhetés biztosítása óv a bűnözésitől s ezért azt indítványozta, hogy akasztófa helyett magtárakat állítson fel a megye. A többség el is fogadta indítványát, statáriumot nem kértek, de — egykorú hírlapi feljegyzések szerint — a magtárak létesítése iránti mozgalom országos lett. (Dombóváry Géza: Fenyítő eljárás.)

III.

A statárium honi történetének legérdekesebb dokumentuma azonban az 1841. évi 22659. számú rendelet „A Rögtöni Itélési Jog gyakorlásánál követendő szabályok“-ról. Az 1840 .V. te. a büntető és javítórendszer kidolgozására országos bizottságot küldött ki, amely 1843-ban készült el az új büntetőjogi javaslatokkal. A magyar jogászság a jövő évben fogja ünnepelni ennek az izig-vérig magyar és magas színvonalú kodifikációs munkálatnak, Deák Ferenc javaslatának centennáriumát. Az 1840—1843. években élt és működött kiváló magyar jogászok szelleme tükröződik vissza az 1841-iki statáriális rendeletben is, amelynek a múlt évben volt centennáriuma. Már csak eleink iránti kegyelethől is indokolt e rendelet néhány igen érdekes intézkedésnek ismertetése, melyekből kitűnik az a nagy felelősségudat és körültekintő alaposág, mellyel ezt a kivételes eljárást szabályozták.

Ez kitűnik mindjárt a rögtönbíráskodás legfontosabb részénél és feltételénél: a *kihirdetésnek* szabályozásánál. Amíg ugyanis ma a közönséges törvény kihirdetése a hivatalos lapban való közzététellel történik meg s ezzel az rendszerint hatályba is lép s a kihirdetés ezen tényével szemben a törvény nem tudásával senki sem védekezhetik,

— addig a statárium hatályosságához annak súlyos következményeire tekintettel a kihirdetés ily egyszerű módja sohasem elég. Az 1841-iki rendelet szerint a rögtönbíráskodás kihirdetése

„az illető lelkészek által szónokszékekből, vagy templomaik ajtaja előtt, mind az illető tisztviselők által körlevelek útján s főleg pusztakon személyesen úgy teljesítendő, hogy . . . ih nap alatt minden kebelbélieknek tudomására juthasson . . . s csak eme 14 nap elteltével s ha a kihirdetésről bizonyág szereztetett és nem elébb, lehet a rögtönbíráskodás gyakorlását elkezdni.“

Mint ebből látszik, eleink nagyon szigorú feltételekhez kötötték a statárium életbelépését — amit az akkori kezdetleges postai és közlekedési viszonyok is indokoltak — de viszont nagyon érdekes és talán megszívlelésre is méltó az a rendelkezés, mely szerint a *statárium megszüntetését* — ami manapság kihirdetése után azonnal hatálybalép — nem tették közzé. Ennek a rendelkezésnek érdekes indoklása így szól:

„Azomba ha e jog (t. i. a röglönbíráskodása) visszavonatnék is, azt a törvényhatóság keblebenn környékeltetve hirdetni (— közzétenni) nem szükséges, ne hogy úgy a gonosztevők vakmerősége újabban nevekedjék, hanem az csupán a Törvényhatóságok eligazodására szolgál.“ (5. §.)

Vizsont ismét bölcs megfontolás világlik ki a következő (6.) szakszból:

„Hogyha jiedig a jognak gyakorlása egy Esztendő alatt vissza nem vonatnék, esztendő elteltével a kebelbéli Helységekben ismét környékeivé ki kell hirdetni, hogy a gonosz szándékuaknál feledékenységbenn ne menjen, hanem inkább annak félelme által tartóztatassanak.“

Vagyis egy év elteltével a hatályban maradó statáriumot újból ki kell hirdetni.

Minő gonosztevők esnek rögtöni elítélés alá? Kérdi a szabályzat III. fejezete. *Rablók, valódi haramiák, zsviványok és fosztogató útonállók, valamint gonosz gyűjtogatók,* de ezek is csak akkor, ha hevenyében tetten kaptanak, vagy folytonos üldözés közben elfogatnak, vagy általánosan elrendelt üldözés alatt fegyverrel, vagy más öldöklő eszközökkel hatalmasan ellenszegülnek. Az itt említett általános üldözés kitétel magyarázata az, hogy ebben az időben — tehát már a 10-es években is — a rablómerényletek annyira elszaporodtak, hogy hivatalos hajtóvadászatot tartottak a rablók ellen. De igen számos kivétel van, melyek esetében az ilyen tettes sem állítható rögtönbíráóság elé.

Ezek közül — eleink humánus, de egyúttal előrehaladott jogi gondolkodásának jellemzésére — csak néhányat emelek ki:

„Ha a gonosztevőnek elméleti állapota nem teljesen épnek tapasztaltatik, vagy a 20. életét még el nem érte, vagy jelen csínye első s elébb semmi főbenjáró vétket nem követett el, sem soha büntetve nem volt s kitetszik, hogy inkább mások által csábítottatott el, mint főbűnös, vagy a főbűnösök közül volna, ha a ragadmány, vagy zsákmány értéke oly csekély, hogy belőle inkább táplálmány csikarási, mint rablási és fosztási szándék tetszik ki.“

Igen érdekes a bizonyításra vonatkozó 10. §.

„megkívántatik, hogy a vétek akár a rabnak saját vallomásából, akár egyéb napfénynél világosabb s a halálos büntetés kimondására minden törvény előtt teljesen elégséges próbáknál (bizonyítékok) fogva nyilvános és kéccsértelen legyen, a körülmények összecsoportozása az itt megkívánható elégséges próbák sorába nem tartozván.“

A mai nyelven szólva tehát az ú. n. közvetett bizonyíték itt nem elég.

„A büntetés nem lehet más mint akasztófa és a kötélnél egyéb büntetés nem is ítéltethetik. Az ítéletet meghozatala ntán 3 órán belül végre kell hajtani, ellene sem föllebbvitelnek, sem folyamodásnak nincs helye és a végrehajtás teljesítéséről a kiküldött tag jelentést tesz a bíróságnak, mely csak ennek megtörténtével és nem előbb oszolhat el. A kivégzettnek holtteste harmadnapig az akasztófán függve marad, az után eltemetetik.“

IV.

Újabb rögtönítelési szabályokat statuál az 1846. évi rendelet, melyet Ferenc József 1868. november 1-én kelt rendeletével hatályon kívül helyezett s ugyanakkor jóváhagyta az igazság- és belügyminisztereknek 6400/1808. számú rendeletében foglalt új rögtönbíróági szabályokat. Alkotmányjogi szempontból érdekes, hogy a rendeletet — különös súlyánál fogva — maga az államfő hagyta jóvá s így az Ferenc József, báró Wenckheimi Béla és Horvát Boldizsár aláírásával jelent meg a Rendeletek Tárában. Ezen rendelet értelmében a rögtönbíráskodást a törvényhatóság előterjesztésére a belügyminiszter engedélyezte s annak csak rablók, rablógyilkosok, ezek orgazdái és a gyújtogatók ellen volt helye.

Ezek az 1813., 1841., 1846. és 1868. évi statáriális szabályok jelzik a statárium történetének azt az első szakaszt, amikor az igazságszolgáltatás a közigazgatástól még nem volt elválasztva, a bíráskodást a

megyei és városi törvényszékek gyakorolták s a statáriumot a törvényhatóság előterjesztésére a nádor, illetve később a belügyminiszter engedélyezte. Ebben az időben a statárium jogalapja és a célja a közbiztonság fenntartása volt s a statárium elsősorban a haramiák, rablók ellen irányult, amit megmagyaráz az, hogy ezekre az évtizedekre esik a betyároknak s különösen a betyárromantika legnépszerűbb hőséinek, Rózsa Sándornak garázdálkodása, akit tudvalevőleg végérvényesen gróf Ráday Gedeon királyi biztos fogott el. Ennek a garázdálkodásnak főleg az 1881-ben felállított csendőrség nagyszerű működése vetett véget s nyilván ennek köszönhető, hogy 1883-tól évtizedeken át nem volt szükség statáriumra Magyarországon, mely ekkor élvezte a ferencjózsefi idők békés korát.

Nyilván ez a magyarázata annak, hogy a Bp.-t életbeléptető törvény (1897:XXXIV. te.) 27. §-a mindezeket a rendeleteket s ezzel az egész rögtönbírószáki eljárást, mint a modern büntetőeljárás vezérével egyenes ellentétben állót, hatályon kívül helyezte, még pedig az indokolás szerint azért is,

„mert az igazságügyi kormány már a Bp. 1895. évi javaslatának előterjesztésekor azon meggyőződésben volt, hogy a közbiztonság és a közrend hazánkban az utóbbi években annyira megszilárdultak, miszerint a rögtönbíráskodás fenntartására ez időszert szűkség nincs. Ha az idők folyamán beálló változások folytán — mondja az indoklás — mégis mellőzhetetlenül szükséges volna a rögtönbíráskodás újabb életbeléptetése: ezt mindenestre külön törvényjavaslat előterjesztése által kell kezdeményezni.“

V.

Az az eshetőség, melyre a Bp. megalkotói gondoltak, csak 1912-ben következett be, mikor a balkán államokban fennállott rendkívüli feszültség és véres háborúk következtében a háború fenyegető veszélye rajzolódott országunk láthatárára. Ennek kényszere alatt alkotta meg törvényhozásunk a háború esetére szóló kivételes intézkedéseikről szóló 1912:LXIII. törvénycikket, melynek 12. §-a felhatalmazta a miniszteriumot, hogy *háború idejében, vagy a háború fenyegető veszélye okából a hadviselés érdekeit érintő bűncselekményekre* gyorsított bűnvádi eljárást s ezen szabályok keretében egyes külön megjelölt bűncselekményekre, nevezetesen a *hűtlenségre, a lázadásra, a gyilkosságra, a szándékos emberölésre, a közegészség ellen halál okozásával elkövetett büntetetre, a rablásra, a gyűjtogatásra, a vízáradás okozásának büntetetére, vaspályákon, távírdákon (távbeszélőn), vagy hajókon*

elkövetett *közveszélyű cselekmények* büntetése a rögtönbíráskodást éltelbeléptethesse.

A kormány csak az első világháború kitörése után élt ezzel a felhatalmazással, amidőn 1914. július 27-én 12.002/1914. szám alatt, majd később 9.550/1915. szám alatt kiadott rendeletben megállapította a gyorsított bűnvádi eljárást s ennek keretében a rögtönbíráskodás szabályait. Ezen szabályok értelmében a rögtönbíráskodást az igazságügyminiszter rendeli el a belügyminiszterrel és a honvédelmi miniszterrel egyetértve s azok alapján a rögtönbíráskodás 1920—1931-ig több ízben volt kihirdetve, míg 1932. október 10-én az igazságügy-miniszter (ügy tudom Lázár Andor volt) 9.900/1932. I. M. számú rendeletével a rögtönbíráskodást az ország egész területére megszüntette.

Ezzel le is zárult a rögtönbíráskodás történetének *második szakasza*. Ezt a periódust — amint arra Zöldy Miklós barátom is helyesen rámutat, a kivételes hatalom jogáról írt tanulmányában — két tény jellemzi. Az egyik az, hogy ebben a törvényhozó a rögtönbíráskodást, mely azelőtt a közrendnek és közbiztonságnak a béke idejében való fenntartását szolgálta, a háború idejéhez, illetőleg a háború fenyegető veszélyének okából elrendelt katonai előkészületek esetéhez kötötte, tehát mintegy különleges háborús intézményt statuált [pedig a polgári büntetőbíráskodás körében éppen a világháború egész ideje alatt (az 1914—1918. években) nem volt kihirdetve a rögtönbíráskodás]. A másik jellemző tény az, hogy az 1912. és 1930. évek között alkotott törvények felsorolták ama bűncselekményeket, melyek statáriális eljárás tárgyai lehetnek (taxatív rendszer), mert a korábbi törvényalkotás — mint Zöldy írja — közjogi garanciának tekintette a statáriális jog kivételes hatályú tartalmának ilyen módon való kiköveket élését.

VI.

Ezzel a rendszerrel mindkét vonatkozásban szakított s ezzel a statáriális történetének új (harmadik) szakaszát nyitotta meg a honvédelemről szóló 1939:11. te., melynek 221. §-a a következőleg rendelkezik:

„A minisztérium abban az esetben, ha az ország épségének, vagy *kellő rendjének* megóvása végett elrettentő példaadás szükséges: a rögtönbíráskodást az egész országra, vagy egy részére *bármely büntetetre* elrendelheti. Rögtönbíráskodás elrendelése esetében az ez alá tartozó bünteteket továbbra is halállal lehet büntetni.“

Tehát bár ez a rendelkezés a honvédelmi törvényben van, mégis megszünteti a statáriumnak eddigi háborús intézményszerű jellegét s ezenfelül szakítva az addigi taxatív rendszerrel *általánosságban ad felelősséget* a minisztériumnak arra, hogy a rögtönbíráskodást bármely büntetetre elrendelhesse.

„Ezzel az általános felhatalmazással a polgári büntetőbíráskodást illetően feleslegessé válnak az 1912:LXHI. te. 12. §-ának 4. pontján felül az 1920:XXXVIII. te. 1. §-ában, az 1921:111. te. 13. §-ában, az 1921:XXIX. te. 13. §-ában, az 1922:XVH. te. 6. §-ában, az 1930:11. te. 4. §-ában, végül az 1931 :XVI. te. 01. új-ában foglalt különös felhatalmazások.“ (Ind.)

Alkotmányjogi szempontból különösen az az újítás jelentős, mely szerint a törvény most már az összminisztériumra bízta azt, hogy mily büntetést kíván statáriális eljárás alá vonni. Ez a törvény tehát tulajdonképpen egy keret törvény, melynél a tartalom (statáriális bűncselekmények) szabatos meghatározása — mint Zöldy is írja — a kivételes hatalmat igénylő mindenkori kormánynak lelkiismeretes felelősségétől függ.

Az idézett 221. §. 3. bekezdése szerint: a rögtönbíráskodás eljárási szabályait a minisztérium rendelettel állapítja meg. Ezen felhatalmazás alapján a m. kir. *minisztérium 8020/1939. M. E. számú rendelete* állapította meg a rögtönbíráskodás eljárási szabályait. Ezek a szabályok vannak ma érvényben a 7800/1941. M. E. számú rendeletben foglalt módosítással, melyre később még rátérek.

Ezeknek a szabályoknak lényegesebb rendelkezései a következők:

A rögtönbíráskodás kihirdetését most már nem az igazságügyminiszter, hanem az összminisztérium rendeli el.

A *hirdetményt* a törvényszék elnöke bocsátja ki s annak tartalmazni kell a statárium alá utalt bűncselekmények megjelölését azzal a felhívással, hogy az ily bűncselekmény elkövetésétől mindenki tartózkodjék, mert aki a *kihirdetés után* ilyen bűncselekményt követ el: rögtönbíráskodás alá kerül és halállal bünhődik. A hirdetményt minden bíróságnál kifüggesztik, továbbá kifüggesztés és a helyben szökött kihirdetés végett megküldik a közigazgatási hatóságoknak.

A kir. törvényszék elnöke azonnal megalakítja a rögtönítélő bíróságot, melynek elnöke a törvényszék elnöke (vagy helyettese) és az elnök által kijelölt 4 bíró (pótbíró is kell).

A terhelt csak akkor állítható a rögtönbíráskodás elé, *ha tetten érték, vagy ha bűnössége minden valószínűség szerint haladéktalanul be fog bizonyulni.* Nem állíthatók a rögtönítélő bíróság elé az elmebeteg.

múlékony súlyos betegségben szenvedő személyek, valamint terhen lévő nők felgyógyulásuk előtt.

Mihelyt a rögtönbíráskodás megindítása szükségessé válik, erről a kir. ügyészség a kir. törvényszék elnökét értesíti, aki intézkedik a rögtönítelő bíróság összeállése iránt.

Tehát a kir. ügyésztől függ az, hogy a terhelt a rendes bíróság helyett a statáriális bíróság elé kerül-e. Igen felelősségteljes feladat ez, melyet a kir. ügyészek — rendszerint az igazságügyminisztériummal való előzetes megbeszélés alapján — valóban a legnagyobb lelkiismeretességgel látnak el, mert hisz elhatározásuktól függ az, hogy a terhelt elvonassék rendes bíróságától, mely esetleg csak 6 havi börtönt szabna ki ezért a cselekményért s a statáriális bíróság elé utaltassék, amely rendszerint csak halálbüntetést szabhat ki. A statáriális cselekmények miatt letartóztatásba került terhelteknek valóban csak csekély százalékát viszik a statáriális bíróság elé: azokat az eseteket, amelyekben a bűnösség kétségtelen s ezeket is csak akkor, ha valami különleges indok nem teszi ajánlatossá, vagy elégséggé a rendes eljárást.

A rendelkezésemre bocsátott statisztika szerint: 1941. évi június 30. napjától 1942. évi november 15. napjáig terjedő idő alatt elkövetett 435 rögtönítelő eljárás alá eső büntett közül az igazságügyminisztérium 347 ügyet utalt rendes eljárásra s csak 88-at statáriális eljárásra. Ami ékesszólóan mutatja, hogy az igazságügyminisztérium mily megfontolt körütekintéssel él ezzel a felelősségteljes jogával.

A rögtönítelő bíróság a kir. törvényszék területén bárhol összeülhet s bármely órában is és a szabad ég alatt is tárgyalhat.

A *tárgyalás* maga a Bp. szabályai szerint folyik, de minden hosszadalmasság kizárásával. Tartama 3-szor 24 óra, attól az időponttól, mikor a terheltet a rögtönítelőbíróság elé állították. A terhelt védőt választhat s ha e jogával nem él, a bíróság hivatalból rendel védőt, aki szükség esetén bármity jogtudó személy is lehet.

Ha a rögtönítelő bíróság a terheltet a rögtönbíráskodás alá tartozó valamely bűncselekményben *egyhangúlag* bűnösnek nyilvánítja, ítéletében halálbüntetést szab ki. (Csak akkor, ha a halálbüntetésnek egy, vagy több személyen már foganatosított végrehajtása a nyugalom és a rend helyreállítására szükséges elrettentő példát már megadta, a rögtönítelő bíróság fontos okokból, a kisebb fokban bűnös részesekre halálbüntetés helyett életfogytig, vagy 10—15 évig terjedhető fegyházbüntetést szabhat ki.)

Arra a terheltre, aki a bűncselekmény elkövetésekor 20. életévét még nem töltötte be, halálbüntetés helyett 10—15 évig terjedhető fegy-

házbüntetést, ha pedig a terhelt 18. életévét még nem töltötte be, 5—10 évig terjedhető fogházbüntetést kell kiszabni.

Végrehajtás. A rögtönítelő bíróság határozata ellen perorvoslatnak nincs helye és ha a terheltet halálra ítélték, a rögtönítelő bíróság zárt ülésben azonnal határoz abban a kérdésben, hogy az elítéltet kegyelemre ajánlja-e, vagy sem. Ha a bíróság az elítéltet nem ajánlja kegyelemre, úgy a régi eljárás szerint a halálbüntetést rendszerint 2 órán belül végre kellett hajtani, az 1941. november 30-án kiadott 7800/1941. M. E. számú rendelet szerint, azonban a bűnügyi iratokat — akár méltónak tartja a bíróság az elítéltet kegyelemre, akár nem — a kegyelmi vélemények kíséretében minden esetben fel kell terjeszteni az igazságügyminiszterhez s a halálos ítélet csak akkor hajtható végre, ha az elítélt kegyelmet nem kapott. Ez az új rendelkezés — az iratoknak a Kabinetirodába fölterjesztéséhez s onnan leérkezéséhez szükséges idő miatt — rendszerint 2—3 héttel kitolja a halálbüntetés végrehajtását. Ezt a rendelkezést nemcsak helyesnek nem találom, de az véleményem szerint ellenkezik a statárium már ismertetett évszázados múltjával, jogi természetével és céljával. Ez intézménynek célja ugyanis az azonnali megtorlás és az elrettentés. Ez a cél leghatározottabban akkor volna elérve, ha a bíróság kiszáll a helyszínére, a tett elkövetésének színhelyére s az ott megtartott tárgyalás után — ha az elítéltet kegyelemre ajánlandónak nem találja — az elítéltet nyomban, a falu lakossága előtt, nyilvánosan felakasztatja.

[Németországban a közelmúltban a népbíróság (rögtönítelő bíróság) 2 női vasúti alkalmazottat, mert a csomagokat dézsmálták, halálra ítélte s mindkettőt 2000 összehozott vasutas jelenlétében akasztott fel.]

Így értesülne a lakosság legközvetlenebbül a nyomban bekövetkezett megtorlásról. A mai szabályozás szerint legfőlőbb azt tudja, hogy a tettest elfogták s az ügyészséghez bekísérték. Hogy azután mi történt vele, halálra ítélték-e, kapott-e kegyelmet, arról csak esetleg értesül a napilapokból, a halálbüntetés végrehajtása már csak 2—3 hét múlva történik igen korlátozott nyilvánosság mellett s akkor már azt se tudják, hogy a sajnós oly gyakori statáriális ügy közül melyiknek elítéltjéről van szó. Célszerűnek találnám tehát e rendelet visszavonását, annál is inkább, mert a magyar bíróságokra nyugodtan rá lehet bízni azt, hogy ha az elítéltet nem találják kegyelemre méltónak, a halálos ítéletet azonnal végre is hajthatassák.

Itt jegyzem meg, hogy a honvédségi rögtönítelő bíraskodásán a múlt hó 18-án kihirdetett 6510/1942. M. E. számú rendelet szerint — a halálbüntetésre szóló ítélet csak akkor emelkedik jogerőre, ha az

illetékes parancsnok megerősítette s ugyanez a parancsnok határoz a megkegyelmezés kérdésében is. Ez azonban nyomban az ítélethozatal után történik meg, mert a haditörvényszék elnöke és a tárgyalásvezető az ítéletet írásbafoglalása után rövid úton viszik a parancsnokhoz. Az ítélet ellen nincs helye perorvoslatnak és az ellen bárki által benyújtott kegyelmi kérvénynek nincs felfüggesztő hatálya.

Ez a rendelet hatályon kívül helyezte a katonai Bp. 445. §-ának azt a rendelkezését, mely szerint „ő Felsege az illetékes parancsnokot felruházhatja a halálbüntetés kegyelemből átváltoztatásának jogával“, s ez a jog ezentúl szabályként az illetékes parancsnokot illeti.

Ez nemcsak a gyorsaság szempontjából helyes, hanem azért is, mert az államfőt nem vonja bele a minden ügyben való döntésbe, amit pedig a polgári statáriális eljárásban a 7800/1941. M. E. számú rendelet kötelezővé tesz s ami szerény véleményem szerint ellenkezik az államfő kegyelmezési jogának kivételes természetével is.

Ha most mégis bármi akadályja volna a 7800/1941. számú rendelet visszavonásának, legalább azt kellene elrendelni, hogy a kivégzés napján az illető községben kifüggesztés és dobszó útján közzéteendő, hogy a községben elkövetett cselekmény tettese halálra ítéltetett s a halálos ítélet az elítélten az nap végrehajtott.

VII.

Befejezésül lássuk azokat a bűncselekményeket, melyeket a minisztérium, élve az 1939:11. te. 221. §-ában adott felhatalmazással, statáriális eljárás elé utalt.

Ez időszert a rögtönbíráskodás kiterjed a következő büntettekre: Felségsértés, hűtlenség, lázadás büntette, *a lőfegyver, robbantószer, robbanóanyag használatával elkövetett* gyilkosság és szándékos emberölés, a közegészség elleni büntett, gyújtogatás büntette, vízáradás okozásának büntette, vaspályákon, távirdán (távbeszélőn), vagy hajókon, illetve légi járóműveken, úgyszintén a villamos energia fejlesztésére, vezetésére és elosztására szolgáló, berendezéseken elkövetett *közveszélyű cselekmények büntette*, a felfegyverkezve elkövetett hatóság (közeg) elleni erőszak büntette, az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló törvényben meghatározott bizonyos büntettek, a robbantószer és robbanóanyag előállításával, tartásával és használatával elkövetett büntet, a honvédelmi törvénybe ütköző bizonyos büntettek, végül a *légvédelmi készütséggel kapcsolatos elsötétítés, úgyszintén a légi riadó ideje alatt elkövetett gyilkosság, szándékos emberölés, súlyos testi sértés, lopás és rablás büntette.*

Ezek szerint 16 bűncselekménykategória tartozik most statárium alá, ami bizony — különösen azoknak a köztudatba átmenése és abban megmaradása szempontjából — már szinte túlsóknak mondható. Különösen megfontolandó az intellektuális színezetű bűncselekményeknek statárium elé utalása, mert ezeknél a tettenérés alig képzelhető el, de a bűnösségnek haladéktalan bebizonyítása is csak ritkán várható. Éppen ezért a leghatározottabban elleneznünk kell pl. azt a gondolatot, hogy az árdrágítási büntettek utaltassanak statárium elé.

A statáriumnak kegyetlen szigora különösen azon cselekményeknél jelentkezik, melyeket egyébként a törvény szerint 1—2 évi börtönnel, a bírói gyakorlatban azonban néhány heti, vagy havi fogházzal szoktak büntetni.

Így például a *fegyveres hatósági közeg* elleni erőszak büntettének és a *súlyos testi sértés* büntettének büntetése 3 évig terjedhető börtön, az egyszerű lopás büntettének büntetése 5 évig terjedhető börtön, de a bírói gyakorlatban — különösen, ha első ízben bűnözőről van szó — ezek tettesei alig kapnak néhány heti, vagy havi fogházat, legföljebb néhány havi börtönt, míg most a statárium alatt ezen cselekményeknek még a kísérlete is halállal büntetendő.

Legvégül pedig néhány érdekes *statisztikai adat*, melyet az igazságügyminisztérium volt szíves rendelkezésemre bocsátani arról, hogy országunknak 1941. június 26-án történt hadbalépése óta a folyó évi november hó 15. napjáig hány, a rögtönítélő eljárás alá tartozó bűncselekményt követtek el ezek miként toroltattak meg.

Már említettem, hogy ezen 1 év 4 hó és 15 nap alatt előfordult 435 bűnügy közül az igazságügyminisztérium a kir. ügyészség útján rendes eljárásra utalt 347 ügyet és statáriális eljárás alá csak 88 ügy került.

Ezen 88 ügy a bűncselekmények neme szerint a következőleg oszlik meg: 8 gyilkosság büntette, 10 szándékos emberölés büntette, 14 gyújtogatás büntette, 4 rablás büntette, 5 hatósági közeg elleni erőszak büntette, 1 súlyos testi sértés büntette, 42 lopás büntette, 1 robbanószerrrel elkövetett büntett, 1 közveszélyű cselekmény büntette és 2 állam és társadalom törvényes rendje ellen irányuló büntett.

Érdekes, hogy ezen cselekményeknek körülbelül a fele (42 lopás és 1 súlyos testi sértés) a légvédelmi készültséggel kapcsolatos elsötétítés alatt követett el. Ehhez számítva a minisztérium által rendes eljárásra utalt 167 lopási ügyet, megállapítható, hogy körülbelül másfél év alatt az elsötétítés alatt 209 ilyen lopás büntettét követtek el.

Ez a nagy szám gondolkodóba ejt, mert alkalmas a statárium elrettentő hatásába vetett hitet megengatni.

E jelenségnek részben az adja magyarázatát, hogy a lopásokat béke időben is rendszeren az éjjeli órákban, a sötétség leple alatt szokták elkövetni s ettől a szokásuktól különösen a nyomorban lévő tetteket a statárium sem riasztja vissza.

A statáriális eljárásra utalt 88 ügyből a rögtönítelő bíróság a rendes bíróság elé áttenni rendelt 40 ügyet, 7 ügyben 20 éven aluli korú volt a vádlott. *M ügyben a rögtönítelő bíróság halálbüntetést kiszabó ítéletet hozott összesen 50 vádlott ellen.*

Az 50 halálra ítélt közül kivégeztetett eddig 38 személy, kegyelmen részesült 8 személy, kegyelmi eljárás alatt áll 3 személy és megszökött 1 elítélt.

VIII.

Ezekben voltam bátor a statárium intézményének történetét és jelenlegi rendelkezéseit ismertetni.

Aki felhozná azt, hogy a statárium tulajdonképpen nem is jogintézmény, hanem inkább az állam brutális erőszakát jelentő jogfosztó intézmény, mert megfosztja a tettest illetékes bírjától, a kellő védelemtől, kivonja a rendes törvény büntetési tételei alól, megfosztja a perorvoslat jogától, stb. — erre csak azt válaszolhatom, hogy ez is jog, kivételes jog, Notrecht, Droit de nécessité. Amikor az állam rendkívüli körülmények folytán a rendes törvényes eszközökkel nem tudja az ország épségét, vagy kellő rendjét hatályosan megvédeni, beáll a „szükség törvényt bont“, a „saius rei publicae suprema lex esto“ állapota, mely a hivatása magaslatán álló s felelőssége tudatában lévő kormánynak egyenesen kötelességévé teszi az ilyen kivételes hatalomnak igénybevetelét.

Nemzetünk most fennmaradásáért, jövőjéért folytat élet-halál harcot. Ennek a harcnak pedig 2 frontja van: az egyik a Don partján, a másik itthon s hogy ez utóbbi nem kisebb fontosságú, azt mutatták az 1918-iki események. Azok tehát, akik ezen a belső fronton, melyet a szovjet légitámadások veszélye az esti óráktól hajnalig sötétségbe, tehát úgy a közlekedés, mint a vagonbiztonság szempontjából veszélyes állapotba kényszerít, megtagadva a nemzet irányában kötelező sorsközösség érzését, éjjeli betörésekre indulnak, azok nem egyszerű tolvajok, hanem partizánok, akikkel szemben a polgári hadjognak: a statáriumnak kell működésbe lépni.

Ezt minden hazáját szerető magyar jogász megérti, belátja s a vonatkozó rendelkezéseket kötelességtudóan végre is hajtja abban a

tudatban, hogy a háborús állapot megszűnte után, amely háború remélhetőleg igazságos békét fog sokat szenvedett hazánknak meghozni, majd ismét élvezhetjük a kivételes jogoktól mentes, Istennek igazán tetsző rendes igazságszolgáltatás áldásait s csorbítatlanul érvényesülhet a „iustitia resnorum fundamentum“ elve.

A kiadásért felelős: *Dr. Egyed István* egyetemi tanár,
az Országos Nemzeti Klub főtitkára.

12621 Attila-nyomda részvénytársaság Budapest
II. kerület, Szász Károly-utca 3—5. — Telefon: *150-01
Igazgató: KULCSÁR ANDOR.